

Peri Istorias

Vol 8 (2017)

ΙΟΝΙΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Περί Ιστορίας

8

ΚΕΡΚΥΡΑ 2017

Ένας άγνωστος αυτόγραφος κώδικας του
Μελετίου Συρίγου.

Αναστάσιος Παπαϊωάννου

doi: [10.12681/p.i.24768](https://doi.org/10.12681/p.i.24768)

To cite this article:

Παπαϊωάννου Α. (2020). Ένας άγνωστος αυτόγραφος κώδικας του Μελετίου Συρίγου. *Peri Istorias*, 8, 123–132.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24768>

ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ
ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΣΥΡΙΓΟΥ

Ο Μελέτιος Συρίγος, γεννημένος στην Κρήτη τὸ 1585, ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον διαπρεπεῖς θεολόγους τοῦ 17ου αἰώνα¹. Τὸ κοσμικὸ τοῦ ὄνομα ἦταν Μάρκος καὶ διδάχθηκε τὰ πρῶτα του γράμματα στὸν Χάνδακα κοντὰ στὸν ἐπιφανῆ δάσκαλο τῆς ἐποχῆς Μελέτιο Βλαστό. Στὴ συνέχεια ξεκίνησε γιὰ τὸν Συρίγο μιὰ μακρὰ καὶ περιπετειώδης περίοδος κινητικότητας ἐκτὸς Κρήτης². Μετέβη ἀρχικὰ στὴ Βενετία γιὰ νὰ σπουδάσει φιλοσοφία ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ Θεόφιλου Κορδαλέα. Ἡ ρῆξις ὅμως ἀνάμεσα στοὺς δύο ἄνδρες δὲν ἄργησε νὰ ἔλθει καὶ τότε ἀναχώρησε γιὰ σπουδὲς ρητορικῆς καὶ μαθηματικῶν στὸ φημισμένο Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας. Ὁ αἰφνίδιος ὅμως θάνατος τοῦ πατέρα του ἀνάγκασε τὸν Συρίγο νὰ διακόψει τὴ φοίτηση στὴν Ἰταλία³.

Ἐπιστρέφοντας στὴν Κρήτη, ἐκάρη μοναχὸς στὴ μονὴ Ἀγκαράθου, ἐνῶ διετέλεσε καὶ ἡγούμενος στὴ μονὴ Ἀπεζανῶν, σύμφωνα μὲ ἀρχεαἰκὲς μαρτυρίες⁴. Ἀργότερα ὁ ἐπίσκοπος Κυθήρων τὸν χειροτόνησε ἱερέα, ἀφοῦ ὡς γνωστὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Κρήτη ὑπῆρχε μόνο καθολικὸς ἐπίσκοπος. Μετὰ τὴ χειροτονία του ἐγκαταστάθηκε στὸν Χάνδακα καὶ μὲ ζῆλο ἐπιδόθηκε στὸ κήρυγμα ἐναντίον τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, γεγονός που τὸν ἀνέδειξε σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἱεροκήρυκες τῆς Τουρκο-

1. Γιὰ τὴν πολυτάραχη ζωὴ καὶ τὸ πολύπλευρο ἔργο τοῦ Συρίγου βλ. γενικότερα Gerhard Podskalsky, *Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1453-1821. Ἡ Ὁρθοδοξία στὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς τῶν δυτικῶν δογμάτων μετὰ τὴ μεταρύθμιση*, Ἀθήνα 2005, σ. 271-278 καὶ ἰδίως σημ. 129 ὅπου ἐκτενὴς βιβλιογραφία.

2. Βλ. σχετικὰ Δημήτριος Τσουγκαράκης, Ἑλένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Κινητικότητα κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Βενετοκρατίας», *Κρητικὰ Χρονικὰ* 37 (2017), σ. 256-258.

3. Βλ. Podskalsky, *Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία*, σ. 272.

4. Βλ. Τσουγκαράκης, Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Κινητικότητα κληρικῶν», σ. 256-257.

κρατίας⁵. Οί Λατίνοι, ένοχλημένοι από τή δράση του, τόν κατηγορήσαν ώς ύποκινήτ ή έξέγερσης και νωρίς πέτυχαν τήν εκδίωξή του.

Για κάποιον χρονικό διάστημα έμεινε στην Άλεξάνδρεια τής Αιγύπτου και τó 1630 άποδέχθηκε πρόσκληση του Κύριλλου Λούκαρι νά μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη, όπου τοποθετήθηκε στον ναό τής Χρυσοπηγής ώς πρωτοσύγκελος και ιεροκήρυκας του Οίκουμηνικού Θρόνου. Τά έτη 1632-1633 στάλθηκε στη Μολδαβία και έπιστρέφοντας συνέχισε νά κηρύττει στη Χρυσοπηγή. Έκει δίδαξε για δύο περίπου χρόνια (1633-1635) σέ σχολή που ίδρυσε ό ίδιος.

Με τήν πατριαρχική εκλογή του Παρθενίου του Β' στα τέλη του 1643 άρχισε για τόν Συρίγο μία μακρά και ταραχώδης περίοδος έξοριών έξαιτίας των αντικαθβινικών και αντιλατινικών του άπόψεων. Κατά τή διάρκεια τής άπομάκρυνσής του από τήν Κωνσταντινούπολη αναχώρησε για τήν Κίο τής Βιθυνίας, όπου άσχολήθηκε με τή σύνθεση ακολουθιών για άγιους τής έν λόγω περιοχής⁶. Στην Κωνσταντινούπολη έγκαταστάθηκε όριστικά μετά τόν θάνατο του Παρθενίου, όπου και συνέχισε τά κηρύγματα στη Χρυσοπηγή. Άκολούθως, χρημάτισε έφημέριος στον ναό τής Παναγίας τής Έλπίδας του Κοντοσκαλίου και τέλος στον ναό του Χριστού των Μποστάνων μέχρι τόν θάνατό του τόν Άπρίλιο του 1663⁷.

Ό Μελέτιος Συρίγος κατέλιπε σημαντικό συγγραφικό έργο, δογματικό και αντιρρητικό, που διακρίνεται σέ πρωτότυπο και μεταφραστικό, άνέκδοτο στο μεγαλύτερο μέρος του. Ένδεικτικά από τó πολύπλευρο έργο του αναφέρουμε τήν «*Ερμηνεία τής Θείας Λειτουργίας*»⁸ και τή σωζόμενη μόνο σέ χειρόγραφη μορφή «*Παράφραση των Ψαλμών του Δαβίδ*». Κατ' έντολή του ήγεμόνα τής Μολδαβίας Βασίλειου Λούπου μετέφρασε σέ δημόδη γλώσσα μία «*Άπολογία κατά του Ίσλάμ*», έργο που άπόκειται άνέκ-

5. Για γενικές πληροφορίες αναφορικά με τούς κύριους εκπροσώπους και τήν εξέλιξη τής εκκλησιαστικής ρητορικής τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας βλ. Άθανάσιος Καραθανάσης, «*Σχεδιάσμα για τήν εκκλησιαστική ρητορική κατά τήν Τουρκοκρατία (16ος-19ος αι.)*», *Χαριστέιον Σεραφείμ Τίκα, Αρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1984*, σ. 613-628.

6. Βλ. Podskalsky, *Η Ελληνική Θεολογία*, σ. 276.

7. Βλ. Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, «*Τά έτη τής γεννήσεως και του θανάτου Μελετίου ιερομονάχου Συρίγου του Κρητός (1585-1663)*», *Μνημόσυνον Σοφίας Αντωνιάδη, Βενετία 1974*, σ. 276-278.

8. Για τή χειρόγραφη παράδοση του έργου και τισ επιμέρους εκδόσεις του με τισ μεταξύ τους άποκλίσεις βλ. Podskalsky, *Η Ελληνική Θεολογία*, σ. 276 σημ. 144.

δοτο σὲ ἀρκετοὺς χειρόγραφους μάρτυρες⁹. Στὸ μεταφραστικὸ ἔργο του συγκαταλέγεται καὶ τὸ τιτλοφορούμενο «*Ἑρμηνεία τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς*», ποὺ ἐπίσης ἀπόκειται ἀνέκδοτο στὸν κώδικα ΜΠΤ 787, αὐτόγραφο τοῦ Συρίγου τὸ ὁποῖο γράφτηκε τὸ 1661¹⁰.

Στὰ θεολογικὰ ἔργα ἐντάσσεται ἡ «*Ὁρθόδοξη Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*». Τὸ ἔργο ἀποτελεῖ μεταφραστικὸ ἐγχείρημα τοῦ Συρίγου σὲ ἀπλὴ γλῶσσα, τοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου Μογίλα, ἀλλὰ λόγω τοῦ πλήθους τῶν διορθώσεων καὶ τῶν παρεμβάσεων στὸ κείμενο, κατέστη οὐσιαστικὰ δικό του ἔργο. Ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1667 καὶ εἶχε μεγάλη ἀπήχηση¹¹. Τὸ μοναδικὸ χειρόγραφο ποὺ σώζει τὴ μετάφραση (ΜΠΤ 360) γράφτηκε στὸ Ἰάσιο τὸ 1649 καὶ βρίθεται ἰδιόγραφων σημειώσεων καὶ ἐπεμβάσεων τοῦ Συρίγου¹². Ἀναμφίβολα ὅμως τὸ κυρίως δογματικὸ του ἔργο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὸν ἐπιφανῆ θεολόγο, ὑπῆρξε ἡ «*Ἀντίρρησις*», ἔργο ποὺ στρέφεται κατὰ τοῦ καθαιρεθέντος καλβινιστῆ Κύριλλου Λούκαρι καὶ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Βουκουρέστι τὸ 1690 ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο Νοταρᾶ. Σώζεται στὸ αὐτόγραφο χειρόγραφο ΜΠΤ 334 καὶ γράφτηκε τὸ 1640¹³.

Ἡ ὕμνογραφικὴ παραγωγή τοῦ Συρίγου ὑπῆρξε ἐξίσου ἀξιόλογη, καθὼς

9. Γιὰ τὰ χειρόγραφα ποὺ περιέχουν τὸ ἔργο βλ. Podskalsky, *Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία*, σ. 273 σημ. 133.

10. Βλ. Podskalsky, *Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία*, 276-277 σημ. 145. Γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου βλ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἦτοι Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἀγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων Ἑλληνικῶν Κωδίκων*, τ. 5, ἐν Πετρούπολει 1915, σ. 276.

11. Βλ. σχετικὰ Ἰωάννης Καρμίρης, «*Διορθώσεις καὶ προσθαφαίρεσεις τοῦ Μελετίου Συρίγου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ὁμολογίᾳ τοῦ Πέτρου Μογίλα*», *Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 10 (1956), σ. 47-80 ἀρ. 632.

12. Γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 4, ἐν Πετρούπολει 1899, σ. 334.

13. Βλ. Podskalsky, *Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία*, σ. 273 σημ. 135. Γιὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 4, σ. 306-307. Θὰ πρέπει ὡστόσο νὰ σημειωθεῖ, ὅτι τὸ ἐν λόγω χειρόγραφο, στὸ ὁποῖο δὲν κατόρθωσα νὰ ἔχω πρόσβαση, δὲν ἀναγράφεται στὸν γνωστὸ κατάλογο βιβλιογραφῶν τοῦ Πολίτη. Βλ. Λίνος Πολίτης καὶ Μαρία Πολίτη, «*Βιβλιογράφοι 17ου-18ου αἰώνα. Συνοπτικὴ Καταγραφή*», *Δελτίο τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Παλαιογραφικοῦ Ἄρχειο* 6 (1994), σ. 554.

περιέχει αναφορές κυρίως σὲ σύγχρονους νεομάρτυρες. Τὸ ὑμνογραφικὸ ἔργο του, ἀνέκδοτο καὶ αὐτὸ σχεδὸν στὸ σύνολό του, ἀπόκειται στὸν αὐτόγραφο κώδικα ΜΠΤ 778, χρονολογημένο κατὰ τὰ ἔτη 1643-1655¹⁴, ὅπου σημειώνονται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀρκετὲς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνο σύνθεσης τῶν ἐν λόγῳ ἀκολουθιῶν, συναξαρίων καὶ ἀγιολογικῶν κειμένων¹⁵. Αὐτόγραφες «Ὀμιλίες» καὶ σχέδια ἐκκλησιαστικῶν «Λόγων» σὲ δημῶδη ὁμως γλώσσα τῶν ἐτῶν 1629-1637 ἀπόκεινται ἀνέκδοτα στὸν κώδικα ΜΠΤ 780¹⁶. Ὁ κώδικας φέρει ἰδιόγραφες σημειώσεις καὶ

14. Γιὰ τὴν περιγραφή τοῦ χειρογράφου βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 5, σ. 266-273.

15. Γιὰ ἀναλυτικὴ περιγραφή τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 5, σ. 266-272 καὶ Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, «Μελετίου τοῦ Συρίγου ἀνέκδοτος ἀκολουθία πρὸς τιμὴν Ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Ὁμολογητοῦ», *Παρνασσός* 37 (1995), σ. 472-473. Στὸ ὡς ἄνω ἄρθρο ὁ ἐνδιαφερόμενος θὰ βρεῖ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὰ ἕως τότε ἐκδομένα ὑμνογραφικὰ ἔργα τοῦ Συρίγου. Βλ. καὶ Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, «Μελετίου τοῦ Συρίγου ἀνέκδοτος ἀκολουθία πρὸς τιμὴν Ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Ὁμολογητοῦ», *Παρνασσός* 38 (1996), σ. 374-421, ὅπου καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Ὁμολογητοῦ βάσει τοῦ ἀρχέτυπου κώδικα ΜΠΤ 778 καὶ τοῦ ἀπογράφου του Ε.Β.Ε. 2341. Ἐπίσης βλ. σχετικὰ καὶ Δημήτριος Στρατής, Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυρας Ἰωάννης ὁ Θάσιος (+1652), Ἀθήνα 2002, ὅπου ἡ ἔκδοσις τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων γιὰ τὸν νεομάρτυρα Ἰωάννη τὸν Θάσιο καὶ νεότερη βιβλιογραφία. Βλ. καὶ Θεοχάρης Δετοράκης, «Μελετίου Συρίγου τοῦ Κρητὸς ἀνέκδοτα ἐπιγράμματα στοὺς Ἁγίους τῆς Λαύρας Πιετζαρίου τοῦ Κιέβου», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα. Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἱερὰ Μητρόπολις Πέτρας καὶ Χερρονήσου* 5.1 (2014), σ. 39-44, ὅπου ἡ ἔκδοσις ἐπιγραμμάτων γιὰ τοὺς Ἁγίους τῆς Λαύρας Πιετζαρίου τοῦ Κιέβου ἀπὸ τὸν ἴδιο αὐτόγραφο κώδικα ΜΠΤ 778. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα βλ. Συμεὼν Πασχαλίδης, «Ἡ ἀντιστροφή μιᾶς σχέσης: Ρωσικὲς ἀγιολογικὲς παραδόσεις στὴν ἐλληνόφωνη ὀρθοδοξία (16ος-19ος αἰ.)», *Κύριλλος καὶ Μεθόδιος: Τὸ Βυζάντιο καὶ ὁ κόσμος τῶν Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 478-485 μὲ ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία. Ὅπως μὲ ἐνημέρωσε ὁ καθηγητὴς Συμεὼν Πασχαλίδης ἐτοιμάζει τὴν ἔκδοσις κάποιων ἀνέκδοτων αὐτόγραφων ὑμνογραφικῶν ἔργων τοῦ Συρίγου, ποὺ ἀφοροῦν στοὺς Ἁγίους τῆς Προύσας, τῆς Τρίγλιας καὶ τῶν Μουδανιῶν. Σῶζονται κυρίως στὸν αὐτόγραφο κώδικα ΜΠΤ 778 καὶ πρόκειται νὰ δημοσιευθοῦν ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Προύσης στὶς ἐκδόσεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Τὸν εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν πληροφορία.

16. Γιὰ τὴν περιγραφή τοῦ χειρογράφου βλ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 5, 1915, σ. 273. Μόνον ἓνα ἐλάχιστο δείγμα ἀπὸ τοὺς κηρυ-

διαγραφές σε διάφορα φύλλα. Άνεκδοτες επίσης αυτόγραφες «Όμιλίες» του γραμμένες στα 1650 περιέχονται στον κώδικα αρ. 13 του Έλληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος σήμερα φυλάσσεται στην Άγκυρα στην Τουρκική Ιστορική Έταιρεία¹⁷.

Στο πλαίσιο της μακράς έρευνάς μου για τον έντοπισμό πεζών κειμένων του 16ου και 17ου αιώνα γραμμένων σε δημόδη γλώσσα, τα οποία σώζονται σε αυτόγραφους από τους συνθέτες τους κώδικες, είχα την ευκαιρία να μελετήσω έναν ικανοποιητικό αριθμό χειρογράφων¹⁸. Ανάμεσα στα χειρόγραφα που μου κίνησαν το ενδιαφέρον για περαιτέρω μελέτη, συγκαταλέγεται ο υπ' αριθμόν 49 κώδικας της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λέρου. Τον εν λόγω κώδικα που περιέχει άνεκδοτους έκκλησιαστικούς «Λόγους» και «Όμιλίες» του Μελετίου Συρίγου περιέγραφε λεπτομερώς ο Άγαμέμνων Τσελίκας το 1997 στο Δελτίο του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου¹⁹. Στην περιγραφή αυτή ο Τσελίκας πιθανολογεί ότι ο γραφέας του χειρογράφου είναι κάποιος Δαβίδ ιερομόναχος βάσει των

κτικούς λόγους του Συρίγου έχει ως τώρα δημοσιευθεί. Πιο συγκεκριμένα βλ. Γεώργιος Κορνούτος, *Λόγιοι της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1956, σ. 234-238, όπου δημοσιεύεται ο λόγος «Περί της Ορθοδόξου Εκκλησίας» και Αθηνά Κονταλή, «Μελετίου Συρίγου λόγος 'Περί Ίερωσύνης'», *Αλεξανδρινός Άμητός. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ί. Μ. Χατζηφώτη*, τ. Β', *Άλεξάνδρεια* 2009, σ. 204-206, όπου εκδίδεται ο λόγος «Περί Ίερωσύνης» με βάση το χειρόγραφο E.B.E. 2093.

17. Για την περιγραφή του κώδικα βλ. Paul Moraux, *Bibliothèque de la société Turqued' Histoire Catalogue des Manuscrits Grecs (fonds du syllogos)*, Ankara 1964, σ. 35-38.

18. Το θέμα εξετάζεται διεξοδικά στην άδημοσίευτη διδακτορική διατριβή μου που υποστηρίχθηκε το 2016 στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, με τίτλο *Πεζά κείμενα λογίων του 16ου και 17ου αί. σε δημόδη ελληνική γλώσσα, βάσει αυτόγραφων χειρογράφων κωδίκων και ή όποια εντάσσεται στο έργο «Ηράκλειτος»*. Η εν λόγω έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ) και από έθνικούς πόρους μέσω του Έπιχειρησιακού Προγράμματος «Έκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Έθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) –Έρευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος II. Έπένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

19. Βλ. αναλυτικά Άγαμέμνων Τσελίκας, «Τα χειρόγραφα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λέρου», *Δελτίο του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου* 7 (1997), σ. 320-327.

σημειωμάτων στα φύλλα 70 recto και 117 verso²⁰. Πρόσφατη όμως επανεξέταση και προσεκτική διερεύνηση τής γραφής του χειρογράφου (ductus) νομίζω ότι επιτρέπει να αποδώσουμε έξ ολοκλήρου το χειρόγραφο στη γραφίδα του Μελετίου Συρίγου. Όφείλω στο σημείο αυτό να εκφράσω από καρδιάς τις ευχαριστίες μου στον Άγαμέμνονα Τσελίκα, ο οποίος με περισσή προθυμία και ύπομονη μελέτησε μαζί μου εκ νέου τη γραφή του κώδικα και συγκρίνοντάς τη με άλλα αποδεδειγμένα από την έρευνα αυτόγραφα του Συρίγου (ΜΠΤ 360, 780 και 778) καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται αναμφισβήτητα περι ενός νέου αυτόγράφου του Μελετίου Συρίγου.

Η γραφή, όπως διακρίνεται και στους πίνακες του παραρτήματος (Πίν. 1, Πίν. 2, Πίν. 3, Πίν. 4), φαίνεται σταθερή στο πέρασμα των ετών και είναι ή συνήθης του πρώτου μισού του 17ου αιώνα. Είναι στρογγυλή, ελαφρώς δεξιοκλινή, νευρική, αλλά όχι καλλιγραφική. Υπάρχουν πολλές διαγραφές, διορθώσεις, σχόλια και σημειώσεις στα περιθώρια των σελίδων κατά την προσφιλή συνήθεια του Συρίγου. Χρησιμοποιεί περίτεχνες συντημήσεις και συμπλέγματα που καθιστούν κάπως δυσανάγνωστο το κείμενο, ενώ χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι ή επιμήκυνση των άνω και κάτω κεραιών στα γράμματα <χ> και <γ>, καθώς και στους συνδέσμους <αρ>, <αλ>, <ερ> και <αν>. Ίδιαίτερη επίσης είναι ή σχεδίαση του γράμματος <ξ> και του πλαγιασμένου <ε>, ενώ το γράμμα <π> έμφανίζεται συνήθως και με τη μορφή ενός περισπώμενου -ω-.

Ο κώδικας αρ. 49 τής Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λέρου προστίθεται τώρα στον κατάλογο των αυτόγραφων χειρογράφων του και θα πρέπει να ληφθεί ύπ' όψιν σε μελλοντική έκδοση των έργων του σπουδαίου αυτού Κρητικού θεολόγου. Η παλαιογραφική έρευνα ίσως αναδείξει περισσότερους αυτόγραφους κώδικες του Συρίγου, ώστε να έχουμε μία πληρέστερη εικόνα τής προσωπικότητάς του, αλλά και γενικότερα τής βιβλιογραφικής παραγωγής του 17ου αιώνα. Ο Συρίγος εξέ άλλου, είναι ο συγγραφέας που ακόμη περιμένει μία μονογραφία για την πολύπλευρη δράση και το έργο του και μιὰ συνολική αποτίμηση τής παρουσίας του στα έλληνικά γράμματα.

20. Βλ. Τσελίκας, ό.π., σ. 326-327.

αρχιβ' ο σι σι κ' α' α'

Εκθεσις τῶν τῶν ἐρωτήσεων. Ἡ μὲν
ἐκθεσις αὐτῶν ἐκδίδεται καὶ ἐκδίδεται
ἐκθεσις αὐτῶν ἐκδίδεται καὶ ἐκδίδεται
ἐκθεσις αὐτῶν ἐκδίδεται καὶ ἐκδίδεται

ἐκθεσις αὐτῶν ἐκδίδεται καὶ ἐκδίδεται

Ὁ δὲ οὗτος ὁ χειριστὸς ὁ ἀρθρογράφος καὶ καθοριστὸς τῶν χειριστῶν
να ἐκδίδεται, ὅλα να κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν;

ἐκθεσις

ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν
ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν

ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν

ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν

ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν

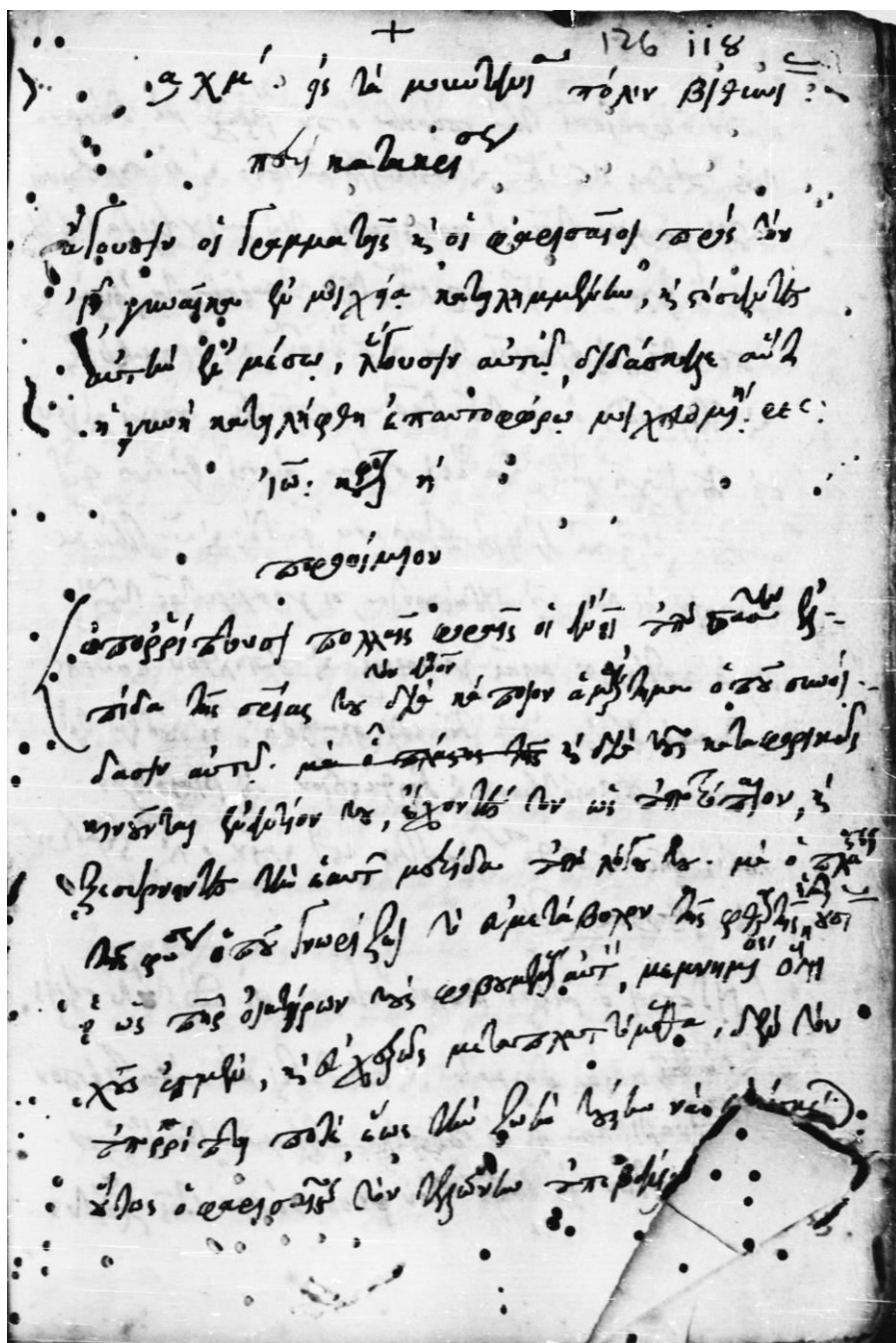
ἐκθεσις ἀρθρογράφου καὶ ἐκθεσις κληρονομήσῃ τὴν ἐκθεσὶν αὐτῶν

Πίν. 1: Κώδικας ΜΠΤ 360, φ. 1^ρ

36.

ἔδωκεν ἄρα τὸ κερμὶ πάλιν ὄρασθαι, ὅθεν ὁ δὴν καὶ κυ-
 βερνήτης ὄρα τὸ σῶμα. Ἄλλοις λογίσι καὶ ἄρα τὸ
 φυχῆν ἔδωκε τὸν νοῦν καὶ τὸ λογικὸν ὄρα. καὶ ὁ
 πῶς ἔστιν ὁ θεὸς ἐν τοῖς κερμασίν, καὶ ἡλικὸς ἐν τοῖς ἀ-
 σθητοῖς, καὶ ὁ φθνημὸς ἐν σῶματι, καὶ ἔστι καὶ νῦν
 ἐν φυχῇ. καὶ καθὼς ὄρα τὸ κερμὶ πάλιν ὄρασθαι
 ἀποχέου, μαθὶ μὴ ἐκείνου γένεσθαι καὶ τὸ κερμὶ καὶ
 ὅσα ἐργασίαι, τῶσα καὶ ἡ φυχῆ (καὶ μάλιστα
 ὅσα καὶ μάλιστα καὶ πάλιν ἀλλήλου) τὸν νοῦν τῶν
 λήμας τῶν ἀνθρώπων παθῶν ἐπιφλέσασα.
 πῶσα λήμα ἡ φυχῆ ἔστι ἄρα τὸν κόσμον, καὶ ὁ
 ἡλικὸς ἡ γένεσθαι; τῶσα γένεσθαι καὶ ἄρα πάλιν φυχῆ καὶ
 τὸ σῶμα, τὸ λογικὸν σφαιρικό. ὁ λογικὸς
 τὸ σῶμα ἔστιν ὁ φθνημὸς. ἐν τῷ ὁ φθνη-
 μὸς αὐτὸς ὁ πῶς ἔστι, ὅθεν τὸ σῶμα αὐτὸ φθνημὸν
 ἔστι. ἐν δὲ ὁ φθνημὸς αὐτὸς πῶς ἔστι, ὅθεν
 τὸ σῶμα αὐτὸ σφαιρικό ἔστι. ἡ αὖτε ὁ πῶς τὸ
 ἐν σοὶ σῶμα ἔστι, τὸ σῶμα πῶσα; τὸ ὅμοιον
 ὅσα ἔδωκεν ὁ θεὸς ἄρα τὸν φυχῆ καὶ ὁ νῦν τὸ

Πίν. 2: Κώδικας ΜΠΤ 780, φ. 36*

Πίν. 4: Κώδικας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λέρου αρ. 49, φ. 126^r